

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt.

Sandomierz i jego mieszkańcy w XIX wieku.

**Studium genologiczno-językowe na podstawie rękopisu
*Akt Miasta Sandomierza szczególnie tyczących się stawiania,
murowania i reperowania domów oraz zapomogi udzielanej.***

Autor: **mgr Iwona Katarzyna Hetnar**

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Wydział Nauk Humanistycznych

Instytut Filologii Polskiej, Katedra Języka Polskiego

Promotor: **prof. dr hab. Władysław Makarski**

Przedmiotem niniejszej rozprawy doktorskiej jest genologiczno-językowa analiza sandomierskich rękopisów z XIX wieku, będących częścią *Akt Miasta Sandomierza*. Materiał źródłowy, dotyczący ogólnej kwestii architektonicznego zagospodarowania przestrzeni miejskiej, implikuje różnorakie bardziej szczegółowe wątki tematyczne eksponowane za pomocą zawartego w nim materiału leksykalnego – o charakterze apelatywnym i proprialnym. Ujawnia on mianowicie poprzez tego rodzaju słownictwo przestrzeń geograficzno-administracyjno-polityczną oraz cywilizacyjno-kulturową Sandomierza, a poprzez antroponimię oraz apelatywne nazewnictwo osobowe określa mieszkańców tych miejsc z ich zróżnicowaniem etnicznym, społecznym i zawodowym.

Ewokowane za pomocą tego słownictwa nurty badawcze wyznaczają określony dukt pracy, rozczłonkowany na segmenty – III i IV – o analitycznym charakterze lingwistycznym. Część III poświęcona jest, najogólniej mówiąc, przestrzeni w badanych aktach miasta Sandomierza:

- a) o podstawowym znaczeniu spacjalnym geograficzno-administracyjno-politycznym, sygnalizowanym głównie, choć nie tylko, przez wyznaczniki toponomastyczne, to jest oikonimiczne (nazwy osad i ich zamieszkałych części) oraz urbanonimiczne (dotyczące różnych miejskich obiektów Sandomierza),
- b) we wtórnym znaczeniu niespacjalnym – cywilizacyjno-kulturowym, manifestującym się poprzez leksykę apelatywną oraz sakralną (patrocinimiczną).

W tak szeroko rozumianą przestrzeń Sandomierza i okolic wpisują się mieszkańcy tych miejsc o nominacji proprialnej: antroponimy (imiona, nazwiska, etnonimy), oraz apelatywnej – nazwy zawodowe. Ten materiał, który stanowi podstawę do osobnego

IV segmentu rozprawy, ujawnia istniejący ówczesny system imiennej i już wtedy petryfikującej się nazwiskowej nominacji osobowej, zdradzającej niekiedy różnicowanie językowo-etniczne, a także socjologiczne nosiciele danych mian. Uzupełnieniem tej części pracy jest nazewnictwo osobowe apelatywne (zawodowe) wraz z leksyką rzeczownikową i czasownikową dotyczącą działalności zawodowej oraz statusu społecznego mieszkańców Sandomierza.

Badany materiał źródłowy związany z niedługim stosunkowo odcinkiem czasowym (lata 1811-1863), dotyczący określonych aktualności, informuje w pierwszej kolejności o ówczesnym stanie zarejestrowanej w tym źródle rzeczywistości Sandomierza, co nadaje temu studium charakteru badań synchronicznych. Choć jest ono wpisane w pewien nieznaczny odcinek czasowy, który – mimo iż ma niekiedy swoją minihistorię – nie ujawnia jakichś wyraźniejszych tendencji rozwojowych w nakreślonych polach semantycznych. W niektórych jednak swoich przejawach badana leksyka jest obciążona historyczną informacją. Tak jest przede wszystkim w wypadku materiału onomastycznego: toponimicznego, który poddany analizie etymologicznej, na czele z tytułowym *Sandomierzem*, ujawnia swoje historyczne rozwarstwienie. Diachroniczny charakter pracy wpisany jest również w prezentowaną w nią analizę etymologiczną antroponimów, ewokujących poprzez swoją strukturę słowotwórczą (typ podstawy i derywacji) swoistą dynamikę rozwojową, a w wypadku obcych podstaw antroponimicznych różnicowanie etniczne uwarunkowane historycznymi procesami osadniczymi. Jako czynnik rozwoju historycznego należy potraktować obecność w nominacji XIX-wiecznych sandomierzan stabilizującego się wówczas nazwiska. Ów diachroniczny rodzaj analizy wskazanych onimów, ujawniający informację obojętną z punktu widzenia ich użytkowników, jest istotny ze względu na zawartość tkanki onomastycznej tekstu.

Historii Sandomierza poświęcona została osobna uwaga we wstępnej części pracy.

Obok tego podstawowego nurtu badań istotnym jej komponentem jest nurt genologiczny, implikowany przez niezwykle różnicowany rodzaj źródła. To przedmiot rozważań zawarty w II rozdziale dysertacji, nadający jej w całości charakter interdyscyplinarny – lingwistyczno-teoretycznoliteracki.

Obudowę tej merytorycznej narracji rozprawy stanowią zamieszczone we wstępie uwagi na temat metodologii podjętych przez autorkę badań oraz struktury fizycznej i genezy wykorzystanych źródeł. W podobnej funkcji pomocniczej wobec podstawowego dyskursu genologiczno-lingwistycznego występują w finalnej części dysertacji: podsumowujące *Zakończenie*, *Bibliografia* oraz *Aneks*, który zawiera fotograficzne kopie fragmentów źródeł.

Podjęte badania są partykularne. Podstawowe ograniczenie wynika z przyjętej określonej ilościowo i jakościowo bazy badawczej, wyznaczającej odpowiednie spektrum tematyczne. Za jej podstawowy wyznacznik lingwistyczny przyjęto apelatywną i propriálną leksykę ewokującą określone pola tematyczne, które jednak nie wyczerpują pełnego obrazu Sandomierza w XIX wieku, czego można by się spodziewać przy eksploracji innego rodzaju akt sandomierskich, komplementarnych w stosunku do badanych. Oznacza to zasadniczą eliminację z kręgu analizy lingwistycznej innych pomiarów języka: fonetycznego, morfologicznego, frazeologicznego i składniowego, co nadaje niniejszemu studium charakter pracy językowej o charakterze leksykologicznym. Szczegółowe kwestie słowotwórcze jawią się jako towarzyszące nadrzędnym analizom leksykalnym – przy etymologizowaniu nazw własnych. Zasadniczą kwestią sprzęgniętą z fonetyką jest grafia analizowanych tekstów. Te szczegółowe spostrzeżenia niejako pośrednio tylko charakteryzują język tekstu jako odbicie języka epoki czy też historycznego dialektu małopolskiego, co nie jest już zasadniczym przedmiotem rozprawy. Poza analizę leksykologiczną wychodzą kwestie związane z tzw. składnią zewnętrzną – kompozycją źródeł jako jednym z wyznaczników gatunkowych tekstu.

Apelatywne wyznaczniki badanej przestrzeni cywilizacyjnej – obciążone także informacjami historycznymi – wpisują się przede wszystkim w kontekst XIX-wiecznej dialektologicznej mapy Polski, co nadaje studium rys pracy z zakresu historycznej geografii lingwistycznej.

Badany materiał leksykalny jest otwarty zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym oraz niezrównoważony, jeśli chodzi o jego reprezentatywność w odniesieniu do ukrytych w nim różnych badanych wątków tematycznych. Jest bowiem tylko partkularną emanacją opisywanych wydarzeń, sytuacji i związanych z nimi osób, miejsc czy ośrodków kulturowych. Ze względu na nadrzędną sprawę, określoną już w tytule badanego zbioru dokumentów, najbardziej nasycona leksyka dotyczy kwestii budownictwa i remontu obiektów budowlanych. Wyraźną reprezentatywnością legitymuje się antroponimia, przyległa niejako do właścicieli tych obiektów i podmiotów związanych z sytuacjami budowlanymi. Spójna z nimi staje się także lokalizująca obiekty i ludzi urbanonimia. Najbardziej „dziurawa” ograniczona do punktów osadniczych, jawiących się w kontekście prawnych spraw budowlanych, jest ojkonimia. Żaden zatem zespół leksykalny wyekscerpowany z tego rodzaju dokumentów nie jest w pełni reprezentatywny dla określonego pola tematycznego, stąd badania przeprowadzone na tego rodzaju minileksykonach jedynie w mniejszym lub większym stopniu przybliżają nas do pełnego obrazu rzeczywistości miasta.